

Vzpomínám na Jana Firbase

Jméno Jana Firbase jsem znala od samých začátků své profesionální dráhy, ale osobně jsme se seznámili až koncem šedesátých let. Recenzovala jsem tehdy sedmý a osmý svazek *Brno Studies in English* (zejména osmý svazek byl pro brněnskou anglistiku reprezentativní, neboť byl věnován šedesátinám prof. Vachka), což při nějaké příležitosti Jan Firbas nemohl při své příkladné slušnosti a zdvořilosti přejít bez osobního poděkování. Při své rovněž charakteristické skromnosti nepovažoval ovšem za samozřejmé, že referát o vývoji teorie aktuálního členění větného v pracích brněnských anglistů, především jeho, je pochvalný a upozorňuje na nové vývojové prvky, ačkoliv byly zcela evidentní.

K setkání pro mne významnějšímu došlo počátkem sedmdesátých let, když jsem dokončila překlad Mathesiova *Obsahového rozboru*, k jehož vydání došlo díky iniciativě a úsilí profesora Vachka, který ho redigoval. Jan Firbas, pověřený funkcí vědeckého redaktora, považoval za svou samozřejmou povinnost porovnat překlad slovo za slovem s originálem. Marně mu profesor Vachek říkal, že je to zbytečné, neboť to učinil již on. Nicméně jméno Jana Firbase nemohlo být vytištěno na knize, o níž se sám nepřesvědčil, zda má náležitou odbornou úroveň, a k odstranění jejíchž nedostatků sám nepřispěl.

O hloubce znalostí Jana Firbase, jeho důkladnosti a přesnosti jsem se ještě více přesvědčila, když byl pověřen stejnou funkcí v recenzním řízení mé *Mluvnice*. Posílal mi tehdy průběžně své komentáře, které byly často rozsáhlejší než příslušná partie. Mnoho z nich bylo do *Mluvnice* zapracováno, a to nikoliv pouze v kapitole o slovosledu a aktuálním členění větném. O některých jevech, např. o vymezení významu anglických časů odkazujících na minulost, ale o i jevech do *Mluvnice* nezahrnutých jako o aktuálním členění tázácích vět, jsme vedli čilou korespondenci, jejímž výsledkem bývalo moje hlubší proniknutí do povahy diskutovaného jevu.

Pokud jde o osobní setkání, nebyla bohužel příliš častá, zejména z počátku. Později jsme se potkávali při obhajobách kandidátských prací a v posledním desetiletí na profesorských a jiných říze-

ních a na konferencích doma (zejména na angloamerikanistických konferencích v Brně) i v zahraničí. Při těchto příležitostech se většínou vyřizovaly jen aktuální profesionální záležitosti. Dvě příležitosti, kdy bylo více času si pohovořit, byla konference ESSE v Glasgow v r. 1997 a kurz brněnské anglistiky v Cikháji v r. 1989. Glasgowská konference trvala celý týden a účastnili jsme se zasedání stejných sekcí, především sekce syntaktické. Referáty na ní přednesené se většinou zabývaly transformační gramatikou a jejich autoři byli mladí lingvisté z různých evropských zemí, kteří kromě své specializace neměli velký přehled. Jan v jedné diskusi musel objasnit, že termín téma se v různých teoriích užívá v různém významu, což je často příčinou nepochopení ze strany posluchačů a diskutujících. Při této příležitosti také připomenul Mathesiovo přirovnání jazyka k pevnosti, kterou je třeba dobývat ze všech stran. Zda mladí transformacionalisté připustili možnost přínosnosti jiných přístupů k popisu jazyka, jsme ovšem nemohli posoudit, s výjimkou jedné mladé Španělky, která nás po zasedání vyhledala s tím, že si odnáší podstatně více z referátů zaměřených funkčně.

Na anglistický intenzivní kurz v Cikháji jsem byla shodou okolností pozvána přednést večerní přednášku v památný den 17. listopadu 1989. Na Vysočině tehdy už mrzlo a místy ležel sněhový poprašek, což Jana a mne neodradilo, abychom se odpoledne nevydali na procházku. Chodili jsme po okolí Cikháje a poprvé jsme mluvili trochu podrobněji i o osobních věcech. Vlastně jen já, protože Jan nebyl o vlastní osobě příliš sdílný. Tehdy jsem také měla možnost být přítomna na jeho výuce, neboť mě pozval do své hodiny. Probíral pasivní rozšiřování slovní zásoby. I když je i mým pravidlem se na výuku důkladně připravovat, pečlivost, rozsah a detailnost Janovy přípravy se mi od té doby staly těžko dostižným vzorem. O tom, co se dělo v Praze, jsme se dozvěděli později večer z rozhlasu, a zbytek večera byl věnován dohadům o důsledcích probíhajících událostí.

K charakteristickým vlastnostem Jana Firbase, jak jsem ho poznala, patřila výjimečná dochvilnost. Zejména když měl cestovat, dbal na to, aby byl na nádraží nebo na letišti před odjezdem dříve než včas. V této souvislosti často citoval lorda Quirka, který komentoval tuto jeho vlastnost větou „He wants to be at the airport before the runway is built.“

Jinou Janovou příznačnou vlastností byla jeho obětavost, s jakou poskytoval konzultace všem, kdo je potřebovali, zcela bez ohledu na

to, jak dlouho trvaly. Jednomu mému zahraničnímu doktorandovi věnoval celý den – po několikahodinové konzultaci ho ještě provedl po Brně. Podobně se věnoval téměř celý den jedné mé studentce, která psala diplomovou práci na téma aktuálněčlenské funkce adverbiálních vět z hlediska jejich postavení v souvětí.

Nemohu však rovněž nepřipomenout jeho vysokou náročnost na odbornou úroveň, důsledné trvání na odborných požadavcích, z nichž neslevoval, ať šlo o diplomovou práci nebo o profesorské či docentské řízení. Šlo mu vždy o zachování dobré úrovně české anglistiky v duchu jejich zakladatelů a tvůrců.

Naposled jsem s Janem Firbasem mluvila krátce před jeho odchodem. Asi čtrnáct dní před smrtí mi telefonoval, aby se ujistil, má-li zaplacené členské příspěvky v Kruhu moderních filologů a ve Fonetické společnosti. I tato jeho starost – v době, kdy jistě přemýšlel o věcech mnohem důležitějších – charakteristicky dokresluje jeho osobnost.

Stávalo se někdy, že se Jan Firbas po našich setkání vracel kvůli něčemu, na co zapomněl. Obvykle to komentoval slovy: „Já se vždycky vracím, někdy dvakrát.“ Škoda, přeškoda, že se tentokrát už nevrátí.

Mgr. Jan Chovanec, PhD.

Firbasovo stálé poselství

Když jsem na podzim roku 1991 nastupoval do prvního ročníku anglistiky, z celé katedry jsem znal jména pouze tří osob. Díky přípravě na přijímací zkoušky jsem věděl o Josefu Hladkém, jakožto autorovi Zrádných slov v angličtině, a o Donu Sparlingovi, autorovi praktické knihy English or Czenglish. S Janem Firbasem coby vyhlášeným jazykovědcem a univerzálním odborníkem na angličtinu jsem se seznámil nepřímo prostřednictvím nadšených vzpomínek mého otce, který mě jako jeho někdejší student zasvětil do podstaty termínů jako funkční perspektiva větná a téma a réma.

S Hladkým a Sparlingem jsem se poznal záhy, avšak Firbasovu výuku jsme měli až ve třetím ročníku. Protože tehdy ještě na katedře nebyly fotografie vyučujících, snažil jsem se v podstatě celý první ročník odušit, jak takový vědec vlastně vypadá a který z vyučují-